

ARISTOTELÉS:

Poetika

Praha: OIKOYMENH 2008, 292 s. (preložil Milan Mráz).

Ak vychádza nanovo preklad takého diela, akým je Aristotelova *Poetika*, bolo by nevhodné chcieť v recenzii v krátkosti opísať jeho obsah a štruktúru. A keďže *Poetika* v preklade a s doplnkami Milana Mráza vychádza už druhýkrát, bolo by takisto zvláštne recenzovať napríklad odlišnosť Mrázovho prekladu od staršieho prekladu Františka Novotného. Skôr by bolo možné nachádzať odlišnosti medzi dvoma vydaniaми Mrázovho prekladu, hoci ani to by nemuselo byť cieľom recenzenta.

V knihe z roku 1996 (vyšla v pražskom vydavateľstve Svoboda) chýbal napríklad grécky text, ktorým je nové vydanie obohatené, ako to už dnes býva v štandardných bilingválnych publikáciách. Preklad nestratil ani po dvanástich rokoch svoju sviežosť a práve zrkadlová grécko-česká sadzba ponúka čitateľovi možnosť porovnať preklad s originálom, prípadne sa pustiť do vlastného skúmania pojmov či viet samotného Aristotela. V novom vydaní nájde čitateľ oproti staršej verzii aj zopár doplnení, ktoré knihe, samozrejme, pridávajú na hodnotu (napríklad *Zlomky* týkajúce sa Aristotelovej *Poetiky*). Obe edície sú doplnené takzvaným *Anonymným traktátom o komédii* (*Tractatus Coislinianus*), ktorý sa považuje za „stratenú“ druhú časť *Poetiky*, hoci názory odborníkov na jeho autenticnosť bývajú rôzne a rozpačité. Milan Mráz pridáva k *Traktátu* aj krátku štúdiu o spornom výklade autenticity diela. V oboch vydaniach môže čitateľovi pomôcť aj dobre spracovaný register tém.

Avšak zaujímavejšie než tieto rozdiely v edíciách začínajú byť pre mňa teraz iné otázky: Čím to je, že toto útle dielko sa opäť ponúka čitateľovi? Čo na ňom neustále púta pozornosť filozofov, filológov, literátov, jazykovedcov? Ako to, že po ňom siahame aj napriek hlasom, ktoré vravia o prekonaní Aristotela? Možno je to len tým, že výraz „prekonať niekoho“ je zavádzajúci a spôsobuje zbytočné zmätky. Povedať totiž, že nejaké klasické dielo je dávno prekonané, znamená pre neskúseného čitateľa toľko, ako keď sa povie, že Aristotelov pohľad na vec je zastaraný alebo staromódny (ako artefakt zo starožitníctva). *Poetika* by sa mohla stať zaiste nepotrebnou, ak by sme k nej chceli pragmaticky pristúpiť ako k návodu, vďaka ktorému lepšie pochopíme svet súčasnej divadelnej drámy a iných foriem umenia. Dnešné umelecké postupy (a dokonca aj staršie, napríklad renesančné) sa celkom prirodzene vzdávajú od Aristotelovho ponímania dramatickej tvorby. Sú už dnes teda Aristotelove názory nezmyslom? Nezmyselným by tu neboli jeho názory, ale takýto spôsob čítania starého textu.

Načo teda opäť čítať *Poetiku*? Len preto, aby sme rozumeli historickým súvislostiam antickej drámy? Len preto, aby sme lepšie pochopili samotného Aristotela tým, že si z drobných úlomkov textov vyskladáme puzzle jeho myslenia a tvorby? Alebo ho budeme čítať preto, aby sme sa takpovediac trochu poihrali s gréckymi slovami, ktoré ponúkajú veľa významových rovín, po ktorých sa možno pohybovať a pri ktorých sa nám môže zdať, že zakaždým čítame akoby iný text? Samozrejme, to všetko môže byť dôvodom na čítanie, no *Poetika* je aj zdrojom iných otázok, ktoré majú iný, filozofickejší význam.

Netreba napríklad podrobne rozoberať rozlišovanie medzi filozofiou a dejepisectvom, kde Aristoteles nachádza ruptúru medzi všeobecným a konkrétnym, ale je dobré

je dobré všimnúť si, že všeobecné sa odhaľuje práve cez zahliadnutie konkrétneho, bez ktorého by bolo „neviditeľné“, rozplynuté, vágne. Filozofickú imagináciu v tomto prípade aj dnes oživuje Aristotelovo chápanie divania sa na niečo, ten ohromný vizuálny svet, ktorý sa ukazuje antickému človekovi. Tu by som sa rád nakrátko ponoril hlbšie do slov, ktoré ma pri čítaní knihy najskôr odvedli za hranice textu, aby som sa k nemu mohol opäť vrátiť a zazrieť v ňom o čosi viac, ako by ponúklo letmé prečítanie *Poetiky*.

Je známe, že Gréci uprednostňovali pred inými spôsobmi vnímania práve vizuálny moment. Ukazuje sa to aj na začiatku Aristotelovej *Metafyziky*, v ktorej píše, že ľudia prirodzene túžia po vedení a že najviac je to zrejme pri zmyslovom vnímaní, a predovšetkým pri vnímaní zrakom. *Vedenie* tu má podobu slova *eidenai*. Nejde zatiaľ o poznanie v zmysle pojmu *epistémé*, hoci nie je jasné, kedy Aristoteles medzi oboma výrazmi rozlišoval, a kedy ich chápal ako synonymá. Výraz *eidenai* je zviazaný s vizuálnym poznávaním, s divaním sa na podoby (*eidé*) vecí. Navyše sa spája s iným gréckym výrazom, so slovesom *idein*. *Idein* vyjadruje bežné divanie sa na veci okolo nás, na tvary vecí, ako sa nám javia v zornom poli. Okrem tohto chápania divania sa poznali Gréci ešte iný výraz na zachytávanie vizuálnych momentov – *theorein*. Základ slova, *theó*, značí doslova trblietanie, zablysnutie. Ide o letmé preblesnutie niečoho, o videnie, pri ktorom niečo náhle zbadáme, zahliadneme, niečo, čo bežne nevstupuje do nášho zorného poľa, ale teraz sa to ukázalo. *Theorein* neznamenať dívať sa za vec, prehliadať ju, ale všímať si veci, ktoré zvyčajne nepostrehneme, na ktoré inak neupriamujeme pozornosť. Netreba sa diviť, že z tohto slova postupne vznikol výraz *theatron*, divadlo. Tým sa vraciame späť k *Poetike*.

Dívať sa na konkrétnu drámu, na hercov na javisku (ako veľmi to slovo súvisí s videním, s javením!) neznamenať vidieť veci tak, ako sa na ne dívame bežným spôsobom. Na javisku alebo na filmovom plátne sa trblieta čosi nesamozrejmé, prostredníctvom čoho možno pochopiť svet, ktorý nás obklopuje (avšak nielen prírodný, ale aj sociálny a každodenný). Treba len čítať obrazy, ktoré sa ukazujú nášmu zraku, treba sa v nich vyznať, mať v nich prehľad, rozumieť im. Dramatická tvorba je len fragmentom v rozmanitej spleti obrazov, ktoré sa nám dennodenne ponúkajú v najrozličnejších variáciách a ktoré sú vždy až priveľmi konkrétne. V tomto momente už pre nás *Poetika* nie je návodom na porozumenie divadlu či filmu, ale textom, ktorý aj po stáročiach ponúka alternatívu, ako sa môže filozof dívať, ako sa môže vystríhať nepozornosti každodenného videnia. Všíímavosť a zmysel postrehnúť drobné a nevšedné trblietania v súčasnom „toku“ rozličných obrazov, ktoré sú rozšírené cez médiá, je jedným zo zaujímavých filozofických odkazov, ktoré Aristoteles kedysi ponúkal svojim súčasníkom a ktoré, hoci si to možno ani neuvedomoval, takto vyslal ako signál, nebadane prenikajúci hranicami času.

Ak tu bolo niečo prekonané, tak to treba hľadať inde, nie u Aristotela.

Anton Vydra

Mgr. Anton Vydra, PhD.
Katedra filozofie FF UCM
Námestie J. Herdu 2
917 01 Trnava
SR
tonovydra@gmail.com